

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

ГРЕЦЬКИЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

**За загальною редакцією
Юлії Лабєцької**

**Маріуполь
МДУ
2021**

УДК 811.14'06

Науковий редактор: кандидат філологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри грецької філології та перекладу Маріупольського державного університету Юлія Лабєцька.

*Рекомендовано до друку Вченою радою Маріупольського державного університету.
Протокол №6 від 02 грудня 2021 р.*

Редагування грецького тексту: Параскеві Калцуні.

Рецензенти:

Голубовська І.О., доктор філологічних наук, професор
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка);
Любченко Т.В., кандидат філологічних наук, доцент
(Київський національний лінгвістичний університет)

Г 80 Грецький лінгвокультурний простір : кол. монографія / За
заг. ред. Ю. Лабєцької. Маріуполь : МДУ, 2021. 372 с.

Монографія.

ISBN

© Колектив авторів, 2021

© МДУ, 2021

РОЗДІЛ 2 ЗІСТАВНО-ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. ТИПИ ВІДПОВІДНОСТЕЙ РУМЕЙСЬКИХ, УКРАЇНСЬКИХ ТА НОВОГРЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Останнім часом все більше науковців займаються дослідженням фразеологічних одиниць (далі ФО) у контрастивному аспекті. Вагомий внесок у розвиток цього напрямку зробили такі вчені, як: О.Ф. Арсент'єва, О.Д. Райхштейн, Л.І. Ройзензон, В.М. Мокієнко, А.М. Емірова та ін.

При зіставному вивченні фразеологічних одиниць важливим є вивчення міжмовних відносин таких, як еквівалентність, аналогічність та безеквівалентність. Однак, на сьогодні, питання визначення головних ознак і критеріїв віднесеності тих або інших фразеологізмів до групи еквівалентів або аналогів є неоднозначним та суперечливим і потребує детального дослідження.

Слід зауважити, що вивчення фразеології саме у контрастивному аспекті має безпосередній зв'язок з етнолінгвістикою, лінгвокультурологією, теорією та практикою перекладу, проблемами міжкультурної комунікації. Завданням зіставних досліджень є виявлення системних зв'язків між ознаками, що складають своєрідність тієї чи іншої лінгвокультури. Саме тому досі існує коло питань, які вимагають тривалого комплексного дослідження.

Мета нашої розвідки полягає у з'ясуванні типів відповідностей (еквівалентів, аналогів та безеквівалентних ФО) румейських, українських та новогрецьких фразеологізмів.

На сучасному етапі вивчення зіставної фразеології найбільш поширеними є такі групи фразеологізмів для зіставлення, як компаративні ФО, соматичні ФО, фразеологізми з компонентом-зоонімом, ФО з ономастичним компонентом, але поки що недостатньо фундаментальних праць з дослідження фразеологічних систем споріднених чи неспоріднених мов у цілому.

Різні автори послуговуються різним термінологічним апаратом при висвітленні типів відносин між ФО. Так, наприклад, С. Влахов та С. Флорін розрізняють різні види фразеологічних еквівалентів такі, як: повні і абсолютні еквіваленти, неповні (часткові) фразеологічні еквіваленти, відносні фразеологічні еквіваленти та індивідуальні еквіваленти [11, с. 184–188]. Деякі, досліджуючи національну специфіку ФО, користуються такими поняттями, як фразеологічна відповідність, фразеологічна еквівалентність, семантико-образна еквівалентність, семантична еквівалентність, фразеологічна лакуна та фразеологічна безеквівалентність. Однак, традиційними та найпоширенішими залишаються такі поняття, як фразеологічні еквіваленти (повні та часткові), фразеологічні аналоги (повні та часткові) та безеквівалентні ФО. Отже, розкриємо значення цих термінів.

Повні фразеологічні еквіваленти – це ФО двох або більше мов з однаковими сигніфікативно-денотативними та конотативними макрокомпонентами значення, структурно-граматичною організацією та

компонентним складом [5, с. 4]. Наприклад, *докин ема сту просупу – кров кинулася в обличчя – μου ανέβηκε το αίμα στο πρόσωπο*, *злыз кардъыя – тисне серце – μου σφίγγει η καρδιά*, *зун ама шклы ки гата – живутъ як кіишка з собакою – ζουν σαν το σκύλο με τη γάτα*, *ис Тъыгос ксер ту – одному Богу відомо – ένας Θεός ξέρει*, *ас ту ну-м дъэ вгэн – з голови не йде – δεν φεύγει απ'το κεφάλι*, *валу ту мат-м – накинути оком – βάζω στο μάτι*, *вари ора – важка година – βαριά ώρα*, *взыгу та мата – закрити очі – κλείνω τα μάτια μου*, *враз ту ема – кров кипить – βράζει το αίμα μου* та ін.

Характерною особливістю часткових еквівалентів є наявність окремих розбіжностей у плані вираження, однак сигніфікативно-денотативні та конотативні макрокомпоненти значення співпадають [5, с. 4]. Наприклад, *ахмакка капитя* (букв. дурні гроші) – *шалені гроші – τρελά λεφτά*, *валу митаныйис* (букв. класти поклони) – *бити поклони – κάνω μετάνοιες*, *валу пас т гула-м тъылэя* (букв. класти петлю на шию) – *одягати петлю на шию – βάζω τη θηλιά στο λαιμό μου*, *вгалу глоса – вивалити язика – μου βγαίνει η γλώσσα* та ін.

Повні фразеологічні аналоги мають однаковий сигніфікативно-денотативний макрокомпонент значення та суб'єктивно-оцінну конотацію, але різняться у компонентному складі, структурно-граматичній організації, образній основі, функціонально-стилістичній приналежності та емотивних семах [5, с. 4]. Наприклад, *каму ах ту псилу камил* (букв. робити з блохи верблюда) – *робити з мухи слона – το κάνω ζήτσηα*, *гургурыз кардъыя-м* (букв. серце джурчить) – *у животі пищики грають – κοιλιά μου παίζει βιολί / ταμπούρα*, *глоса ти пэз* (букв. язик не грає) – 1) *вивалити язика*; 2) *лика не в'язати – 1) μου βγαίνει η γλώσσα*; 2) *γίνομαι τάβλα στο μεθύσι*, *глоса ян чагалдах – язик як помело – η γλώσσα μου πάει ροδάκι* та ін.

У часткових фразеологічних аналогах наявні не лише значні розбіжності у компонентному складі, образній основі та структурно-граматичній організації, але й в сигніфікативно-денотативних та конотативних макрокомпонентах значення [5, с. 4], наприклад, *дъуй ки нэр* (букв. дає та бере) – *бути при смерті – πνέω τα λοίσθια*, *вгалу хт гула-м* (букв. діставати з горла) – *вийти боком – του βγάζω ξινό (από τη μύτη)*, *гулводъку прама – дурний як вівця – σαν το βόδι στο παχνί* та ін.

Отже, вище ми розглянули фразеологічні еквіваленти та аналоги на прикладі трьох мов, але під час опрацювання нами ФО часто мали місце такі випадки, коли еквіваленти або аналоги були наявні лише у двох з трьох аналізованих мов, а в одній із мов доводилося надавати описовий переклад фразеологічної одиниці, наприклад, частковий фразеологічний аналог румейської ФО *кома взан манац ту взы* (букв. він ще смочче матусину цицю) – *матусин синок* у грецькій мові передається одним словом *μαμάκιας* або румейський фразеологізм *кспаз куроныс* (букв. лякати ворон) – *ворон ловити* у грецькій мові тлумачиться тільки за допомогою описового перекладу.

Цікавими для нашого дослідження були випадки, коли румейські фразеологізми мали повні або часткові еквіваленти в одній із мов, а в іншій лише аналог. Наприклад, *малясын глоса-м* (букв. язик вкрився волоссям) має повний еквівалент у грецькій мові – *μάλλιάσε η γλώσσα μου*, та частковий аналог в

українській – *язик втомився*; ФО *мэра ныхта* (букв. *день ніч*) є повним еквівалентом грецькій *μέρα νύχτα*, та має повний аналог в українській – *з ранку до вечора*. Фразеологізм *мону плы гала теи* є повним еквівалентом українському *тільки пташиного молока не вистачає* та частковим грецькому *και του πουλιού το γάλα*, ФО *офтира лахардэйс* повний еквівалент українському *пусті слова* у грецькій мові має лише аналог *λόγια του αέρα*. Таких прикладів є дуже багато. Але важливим є той факт, що повних еквівалентів між румейськими та українськими фразеологізмами набагато більше ніж між румейськими та новогрецькими, яких здавалося б мало бути багато, адже румейська та новогрецька мова є близькоспорідненими. Можемо припустити, що фразеологічна система румейської мови розвивалася вже під час проживання румеїв в Україні. Саме тому багато ФО є, ймовірно, кальками ФО української мови. Є.М. Верещагін та В.Г. Костомаров використовують термін «лінгвокраїнознавча інтерференція», тобто ототожнення лексичних фонів двох мов у свідомості білінгва [10, с. 78]. Відповідне явище спостерігається і в румейській мові на сучасному етапі її розвитку. Її носії є трансляторами двох культур: грецької та української. Вони обидві знайшли своє відображення саме у мові румеїв. З одного боку, у румейській мові існують власне грецькі фразеологізми, притаманні тільки їй, а з іншого – власне українські. Так, наприклад, ФО *дъугу кулунчитьъ* (*давати гарбуза*) притаманна тільки слов'янським мовам, адже традиція подавати гарбуза при відмові у сватанні відома тільки серед слов'ян. Однак цей фразеологізм вживається і в румейській мові. ФО *Харус пису прата* (букв. *Харон ходить слід за нами*) кажуть у випадках, коли хтось має дуже скоро померти) відома грекам (адже саме у грецькій міфології Харон був супутником смерті) і дуже часто використовується румеями.

Отже, перейдемо до аналізу безеквівалентних фразеологізмів, які справедливо вважають трансляторами національної специфіки мови. В.М. Телія слушно зауважує, що «фразеологізми виникають в національних мовах на основі такого образного уявлення дійсності, яке відображає побутово-емпіричний, історичний та духовний досвід мовного колективу, який безумовно пов'язаний з його культурними традиціями, адже суб'єкт номінації та мовленнєвої діяльності – це завжди суб'єкт національної культури» [61, с. 214].

Безеквівалентні ФО – це ті фразеологізми, які не мають відповідностей у фразеологічній системі іншої мови [3, с. 116]. Ці ФО можна поділити на три групи:

1. ФО мови-джерела, семантику яких можна передати мовою-реципієнтом за допомогою словосполучень, розгорнутого опису. Наприклад, *Панайияс трапез* (букв. *стіл Діви Марії*) 'багатий стіл; стіл, який накривали у румейських селах за десять днів після народження дитини', *с фай зифт ки гана* (букв. *нехай їсть порожнечу та гіркоту*) 'вживається як відповідь на чиюсь відмову їсти, скуштувати щось', *ташхура Иван* (букв. *огорожа Иван*) 'нероба, людина, яка тільки ходить по вулицях, нічим не займаючись', *ти тройс ту халхаман мас* (букв. *не з'їш наш добробут*) 'вживається як звернення до гостя, як заклик до того, щоб він сів за стіл і пригостився чимось', *Тудор мас хаймах (чир-чиря) ти*

трой (букв. *наш Федір каймак (чебуреки) не їсть*) ‘кажуть у випадках, коли хтось щось дуже бажає (зазвичай з їжі), але йому це не дають’.

2. ФО мови-джерела, які мають семантичну відповідність у мові-реципієнті у вигляді окремої лексеми (монологісеми) або групи окремих лексем. Відповідно, для цієї групи фразеологізмів є характерним лексичний спосіб перекладу [3, с. 119]. Наприклад, *кcxандо лухтор* (букв. *неправильний півень*) ‘недоумок’, *матя скутна* (букв. *очі темні*) ‘не озираючись, напролом’, *прату апису* (букв. *ходити позаду*) ‘залицятися до когось’, *пиши ки наса* (букв. *душа та подих*) ‘дуже хотіти’, *скутумэну лаго* (букв. *вбитий засць*) ‘дуже втомлений’, *тъа тын (тун) эшс нда котня та вга* (букв. *її (його) треба мати тільки з червоними яйцями*) ‘лестити комусь’ та ін.

О.Ф. Арсент’єва справедливо зауважує, що «у даному випадку між ФО мови-джерела та монологісемою або лексемами мови-реципієнта простежується повна невідповідність плану вираження, також може змінитися функціонально-стилістична конотація. Передається тільки сигніфікативно-денотативне значення та суб’єктивно-оцінна конотація та частково емоційно-експресивна конотація [3, с. 119].

3. До третьої, або змішаної групи, належать ФО мови-джерела, семантика яких може передаватися і окремими лексемами, і словосполученнями та розгорнутими описами [3, с. 120], наприклад, *ту мкро эн ама псар* (букв. *дитина немов риба*) ‘непосида, вертка дитина’, *ту куньтъ пула ныро ти скон* (букв. *воша не підніме багато води*) ‘азнайка, зарозуміла людина’, *укнярку шклы* (букв. *ледачий собака*) ‘ледар, бездіяльна людина’ та ін.

В.М. Телія доходить висновку, що «якщо фразеологізм має національно-культурну специфіку, він повинен мати свій засіб втілення в знакову організацію і свій спосіб, що вказує на цю специфіку. Таким засобом втілення культурно-національної специфіки фразеологізмів є образна основа, а способом вказування на цю специфіку є інтерпретація образної основи в знаковому культурно-національному просторі даної мовної спільноти» [61, с. 215]. Отже, ми можемо зробити висновок, що, крім безеквівалентних ФО, носіями національної специфіки є і фразеологічні аналоги, особливо часткові. Адже в образній основі, тобто внутрішній формі, приховано національну самобутність та особливий, специфічний тільки для окремого етносу, спосіб мислення. В особливостях асоціативних зв’язків, що формують семантику ФО, проявляється національна специфіка фразеологізмів.

Таким чином, з проаналізованого нами матеріалу видно, що найбільшу кількість ФО складають фразеологічні еквіваленти (40 %) та аналоги (40 %). Це пояснюється, на наш погляд, перш за все тісними культурними контактами румейів з греками у часи їх перебування на Кримському півострові та українцями під час проживання на території Північного Приазов’я. Однак, слід підкреслити, що характерною особливістю румейських фразеологізмів є їхня наближеність до українських, що дозволяє зробити висновок, про те, що фразеологічна система румейської мови розвивалася на пізніх стадіях. Менший відсоток складають безеквівалентні фразеологізми (20 %), що свідчить, що румейська мова є самобутньою та мала свій шлях розвитку незалежно від грецької та української.